

Makalenin Geliş Tarihi: 9 Kasım 2019
Makalenin Kabul Tarihi: 7 Aralık 2019

**HAİTİ’NİN KANLI TARİHİNE İKİ BAKIŞ: HEINRICH VON KLEIST’İN ‘DIE
VERLOBUNG IN SAN DOMINGO’ VE ANNA SEGHERS’İN ‘DIE HOCHZEIT VON
HAITI’ BAŞLIKLİ NOVELLALARI**

TWO INSIGHTS INTO HAITI’S BLOODY HISTORY: HEINRICH VON KLEIST’S ‘DIE VERLOBUNG IN SAN
DOMINGO’ AND ANNA SEGHER’S ‘DIE HOCHZEIT VON HAITI’

*Bekir Zengin**

Öz

Haiti kolonyal tarihte üç nedenden dolayı çok önemlidir: Birincisi, Haiti’nin ilk sömürge adalardan olması ve uzun yıllar boyunca şeker ve kahve plantasyonları ile Avrupa’yı beslemesi, ikincisi Amerika kıtasına açılan bir kapı olması ve üçüncüsü ise köleliğin kaldırıldığı ilk ülke olarak Afro-Haitililer tarafından bağımsız ilk devletin kurulmuş olmasıdır. 1803 yılındaki köle ayaklanmasının Fransız devriminden izler taşıması da diğer dikkat çekici bir noktadır ve Haitililerin Fransız devrimi beyannamesine uygun bir özgürlük istemeleri durumu daha da önemli kılmaktadır. Özgürlük kavramı, Aydınlanma felsefesi çerçevesinde önemli bir kavram olarak karşımıza çıkarken, dönemin düşünürlerinin köle ticareti ve kölelerin özgürlükleri konusunda sessiz kalmaları Avrupa’nın diğer yüzünü göstermektedir. Koloni yarışında geri planda kalan Almanya’da kolonilere ve özellikle Haiti’ye karşı özel bir ilgi görülmektedir. Hegel, Humboldt gibi önde gelen düşünürlerin yanı sıra yazarlar da konuya ilgi gösterirler. Romantik yazar Heinrich von Kleist’in Haiti isyanını konu alan “Die Verlobung in St. Domingo” hikâyesine bir gönderme niteliğindeki Anna Seghers’in “Die Hochzeit von Haiti” hikâyesi, Haiti’li kölelerin ayaklanmasını özgürlük kavramına vurgu yaparak işler. Biz de bu çalışmada Aydınlanma dönemi felsefesinin, dönemin köle ticareti karşısındaki tutumunu gözler önüne serdikten sonra, her iki eserde Haitili kölelerin isyanının nasıl yansıtıldığını göstermek istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: *Haiti, Hegel, Humboldt, Kleist, Seghers, Kolonyalizm*

* Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID: 0000-0002-0222-031X

Abstract

Haiti is of significance in the colonial history for three reasons: Firstly, Haiti was one of the first colonial islands feeding Europe with sugar and coffee plantations for many years; secondly, it was a gateway to America and, lastly, it is the first country to abolish slavery and as such the first independent state established by Afro-Haitians. Another noteworthy point is that the slave uprising in 1803 had traces of the French Revolution and the fact that Haitians asked for freedom in accordance with the declaration of the French Revolution makes the case even more important. While the concept of freedom appeared as an important concept within the framework of the Enlightenment philosophy, the period's thinkers' remaining silent about the slave trade and freedom of slaves indicates the hypocrisy of Europe. It was observed that Germany, being back in the race of colonization, had a special interest in the colonies, especially, in Haiti. In addition to the prominent thinkers such as Hegel and Humboldt, some authors had an interest in the subject. Anna Seghers's short story "Die Hochzeit von Haiti", an allusion to "Die Verlobung in St. Domingo" by the romantic author Heinrich von Kleist, deals with the Haitian revolt and takes the uprising of the Haitian slaves as a subject matter with an emphasis on the concept of liberty. In this study, the aim is to indicate how the rebellion of Haitian slaves is reflected in both works after revealing the attitude of the Enlightenment philosophy toward the slave trade of the period.

Keywords: *Haiti, Hegel, Humboldt, Kleist, Seghers, Colonialism.*

Giriş

Haiti, kolonyal hareketin başlangıcında önemli bir yere sahiptir. Haiti'nin önemi, ilk sömürgelerden biri olmasından başka, Amerika kıtasına açılan kapı niteliğinde olmasından kaynaklanır. Başta şeker ve kahve olmak üzere tarımsal ürünlerin yanı sıra değerli taşlar Haiti'yi cazip bir sömürge ülkesi yapmıştır. Bunlar aynı zamanda Haiti'nin trajik tarihine yön veren etkenlerdir. Yerli halkın çoğunun katledilmesinden sonra, hayatta kalanlarla Afrika'dan getirilen kölelerden oluşan halk, Avrupa'da akıl ve özgürlük kavramlarına ayrı bir değer veren Aydınlanma dönemi düşüncelerinin hâkim olduğu bir dönemde bağımsızlıkları için ayaklanmışlar ve sömürgelikten kurtularak bağımsızlığını kazanan ilk devleti 12 yıl süren mücadeleden sonra 1804 yılında kurmuşlardır. Bu aynı zamanda Haiti'de köleliğin kaldırıldığı tarihtir. Ancak yeni kurulan bu devletin kabulü kolay olmamış, Fransa, kaybettiği sömürgeyi yeniden kazanmak için yeni birlikler göndererek, kölelik sisteminin yeniden getirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bu Haiti'nin kanlı tarihinin başlangıcıdır. Bu tarihten sonra çok fazla istila ve darbelerle Haiti, günümüze kadar çalkantılı bir sürecin içine girmiştir.

Haiti'nin bağımsızlık tarihi, Fransız devriminin etkilerinin devam ettiği, Aydınlanma felsefesinin, özgürlük kavramının çok gündemde olduğu bir döneme denk gelir. Kant, Fichte, Schelling, Schleiermacher ve Hegel gibi Alman idealizminin önde gelen filozoflarının yanı sıra, 'Toplum Sözleşmesi'nin yazarı Jean Jack Rousseau gibi Fransız filozofları Avrupa'ya yön

veren düşüncelerini eserlerinde işlerlerken, hızla yaygınlaşmakta olan sömürge ve kölelik kurumuna mesafeli kalmışlar, hatta karşı tavır sergilemişlerdir. Özellikle Hegel ve Humboldt’un Haiti’deki gelişmelerden haberdar oldukları ve notlarında üstü kapalı veya doğrudan Haiti’deki gelişmelere yer verdiklerini görmekteyiz. Hegel’in efendi-köle kuramı veya devlet, özgürlük gibi kavramlarının Haiti’deki durumla bağlantılı olduğu fikri yaygındır.

1800’lü yıllar edebiyatta temel özelliği milliyetçi olan ve uzak diyarlara özlemin yoğun olarak işlendiği, Alman Romantik döneminin etkilerinin devam ettiği yıllardır. Kısmen Romantik dönemi yazarlarından kabul edilen ve daha çok tarihi konulara yönelen Heinrich von Kleist (1777-1811) döneminin öne çıkan konusu olan kolonyalizm ve yerli halkın ayaklanmalarına yabancı kalmamış, hikâyesi “Die Verlobung in St. Domingo”da (St. Domingo’da Nişan) ayaklanma sırasında yaşanan bir aşk hikayesini işlemiştir. Eser daha çok Batılı bir gözle yaklaşır olaylara ve yerli halka belli bir mesafe sergiler. Durumun trajikliği ve özgürlük savaşının öneminin daha çok öne çıkarılması gerektiği düşüncesinde olan Anna Seghers (1900-1983) Kleist’tan yaklaşık 140 yıl sonra aynı konuyu özgürlük savaşını ön plana çıkararak Kleist’in başlığını çağrıştıran bir başlıkla, “Die Hochzeit in Haiti” (Haiti’de Düğün) başlığıyla yeniden işler.

Bu çalışmamızda, öncelikle Haiti’deki kölelerin ayaklanması konusuna eğildikten sonra, Hegel’in Haiti bağlantısına yer vererek, Avrupa aydınlanmasının köle ayaklanmaları karşısındaki tutumunu göstermek istiyoruz. Daha sonra ise, birbirinden farklı yüzyıllarda ve farklı bakış açılarıyla yazılmış olan Kleist’in “Die Verlobung in St. Domingo” ve Anna Seghers’in “Die Hochzeit in Haiti” başlıklı hikâyelerinde yazarların bakış açılarını tartışmak istiyoruz.

Haiti’nin kuruluşu: Köle Ayaklanması ve Bağımsızlık İlanı

Haiti, girişte de belirttiğimiz gibi, ilk sömürgelerden birisidir. Christoph Kolomb 1492 yılında adaya ilk çıktığında adaya ‘Hispaniola’ (Küçük İspanya) adını verir. Ada uzun yıllar İspanyol sömürgesi olarak kalır. Bu süre zarfında tahmini 1 milyon kadar olan ada yerlilerinin sayısı kötü muamele, bulaşıcı hastalık gibi nedenlerle birkaç bine kadar düşer. İspanyollar yitirdikleri iş gücünü Afrika’dan getirdikleri kölelerle karşılamaya çalışırlar. Bütün bunlar 9 yıl içerisinde olur (Bkz. LIPortal). Adanın batı kısmı 1697 yılında Riyswijk anlaşması ile Fransızlara bırakılır. Fransız bölgesinde kalan ve Fransızların San Domingo olarak

adlandırdıkları liman tam anlamıyla bir köle ticareti merkezi haline gelir. Haiti, 17. Yüzyılda Fransa ekonomisinde önemli bir rol oynar. Oradan getirilen kahve ve şeker Almanya dâhil diğer Avrupa ülkelerine de pazarlanmaktadır. Kahve günlük hayatın bir parçası olurken, şeker de lüks bir yaşamın göstergesi olarak çok rağbet görmektedir (Glied, 2010:18).

1789 Fransız devrimi, Haiti için de çok önemli bir olaydır ve bunun etkileri bariz bir şekilde görülmeye başlar. Gördükleri kötü muamele karşısında ayaklanmaya başlayan yerlilerin öncüleri Toussaint Louverture, Jean-Jacques Dessalines ve Alexandre Pétion'dur. Ada 1793 yılında İngilizler tarafından işgal edilmeye başlanır. İngilizleri Fransızlar yardıma çağırılmışlardır ve İngilizler Jamaika'daki varlıklarının Haiti'deki ayaklanmadan dolayı tehlikeye düşmesini istemezler. İngilizlerin adaya çıktıkları 1793 yılında Fransızlar, adanın kuzeyini tamamen kaybetmiş durumdadırlar (Lammel, 2015:36). Paris anlaşması ile 1793 yılında ayaklanmaya karşı gönderilen komiser Sonthonax köleliği kaldırır ve ada halkına eşit Fransız vatandaşlığı hakkı verir (Glied, 2008:271). Ancak mücadele devam eder. Louverture tutuklanır ve Fransa'da hapsedilir ve 1803 yılında hapiste ölür. Jean-Jacques Dessalines 1 Ocak 1804 yılında bağımsız Haiti Cumhuriyeti ilan eder. Bu dünya tarihinde başarıya ulaşan ilk ve son köle ayaklanmasıdır (Fieldhouse, 1965:68). Ancak bu yeni devleti kolonyal güçler tanımak istemezler. Fransa daha sonra, Haiti'ye tekrar egemen olmak ve köleliği yeniden uygulamaya koyma girişimlerinde bulunsa da bunlar başarısızlıkla sonuçlanır. Haiti'ye 150 Milyon Frank karşılığında bağımsızlığı verilir. Bu borç ancak 1947 yılında kredilerle ödenebilmiştir (LIPortal).

Almanya'nın Haiti'ye olan ilgisi ve Filozof ve Aydınların Tutumları

Viyana kongresi ve Napolyon'un Avrupa rüyasının sona ermesi, Alman devletleri için ılımlı bir ortam sağlamış, Alman devletleri sınırları aşan ticaretin heyecanını yaşamaya başlamışlardır. Liberalizm ve ulusalcı düşünce için ılımlı bir atmosfer oluşmuş, özellikle Ren bölgesinde uluslararası ticari bir açılım yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle Amerika ile sağlanan yakınlaşma ile kurulan ortaklıklarla, dış ticaret konusunda başarı elde etmeye ve büyümeye başlamışlardır. Ancak buna rağmen Alman ticari kuruluşları İngiliz, Fransız, Hollanda veya Belçikalı rakipleriyle rekabet edecek durumda değillerdir (Zeuske, 1991:286). Giderek cazibe merkezi haline gelen dış ticaret özellikle deniz aşırı ülkelere ve Haiti'ye yöneliktir. Öyle ki, Almanya'dan hareket eden gemilerin yüzde 18'i Haiti'ye uğruyor, Haiti ile

yapılan ticaret, dış ticaretin % 10,5’ini oluştuyordu. Ancak Haiti’nin önemi bundan ziyade, Amerika kıtasına açılan bir kapı olarak görülmesinden ve stratejik öneminden kaynaklanmaktaydı (Zeuske, 1991:289). Görüldüğü gibi Haiti, ticari açıdan anahtar bir rol oynamaktadır. Bu rol aslında yenedünya düzeni ile birlikte ortaya çıkan bir roldür ve yenedünya düzeni giderek kapitalist ekonomi üzerine kurulmaktadır. Buck-Morss, 18. Yüzyıl ortalarında artık ekonominin temelini tamamen kölelik ve sömürü üzerine oturtulduğunu söyler (Buck-Morss, 2012:33). Bütün Avrupa refah için kölelik sistemine ihtiyaç duymaktadır. Haiti’deki köle sayısının 500 binin üzerinde olduğu düşünülürse, bunların ürettikleri zenginliğin Avrupa’ya yansımalarının sonuçları rahat bir şekilde gözlerimizde canlandırılabilir.

Haiti’ye ilgi sadece ticari boyutta değildir. Edebiyat ve tin bilimlerinde de Haiti gerek egzotikliği gerekse yaşanan köle isyanı ile çok ilgi gösterilen bir konu bağlamı oluşturmaktadır. Haiti’de olup bitenler hakkında tarihsel bir belge oluşturan Almanca eserlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Haiti, sadece köleliği, özgürlüğü ele alan çeşitli teorik ve tarihsel kitapların değil aynı zamanda trivial literatürün, seks hikâyelerinin ve polisiye hikâyelerin de konusu olmuştur. (Zeuske, 1991:293).

Haiti’de cumhuriyet ilan edilene kadar eşi görülmemiş bir zulüm ve soykırım yaşanırken, Avrupa’da Aydınlanma döneminin rüzgârları esmeye devam etmekteydi. Eğitim, özgürlük, vatandaşlık vb. birçok kavram tartışılırken, Avrupa’yı ve bütün dünyayı etkileyecek olan Fransız devriminin ayak sesleri duyulmaktaydı. Aydınlanma felsefesi ile köle ticaretinin aynı tarihlerde olması, Avrupa’nın iki farklı yüzünü göstermesi açısından anlamlıdır. Avrupa bir yandan zenginliği ve lüksü artırmak için oluk oluk kan akıtırken, diğer taraftan Avrupa üniversitelerinde insani değerler tartışılarak, güya evrensel değerler yaratılmaktaydı. Kölelik ve köle ticareti büyük bir hızla devam ederken, özgürlük kavramının felsefenin odak noktasında olması büyük bir çelişkiye işaret etmektedir. Buck-Morss (2012: 40) bu durumun teori ile pratiğin uyumsuzluğuna güzel bir örnek oluşturduğunu söylerken, kölelik ve sömürü konusunda bütün bu olan bitenlerin nasıl olup ta gözlerden kaçtığı sorusunu sormaktadır. Buck-Morss, aslında bunun gözden kaçacak bir konu olmadığını belirtir ve özgürlük veya kölelik gibi konuların sadece metafor olarak felsefede yer aldığına işaret eder (s.40). Apaçık bir çelişki olarak göz önünde olan şey, hala Avrupa tarihinin köleliğe ve akan kana rağmen nasıl bunlardan soyutlanarak yazılmaya devam etmesidir. Buck-Morss’un deyişiyse: “... olguların tamamen bilincinde olan günümüz yazarlarının Batı tarihlerini hala insan

özgürlüğüne dair tutarlı anlatılar olarak inşa edebiliyor olmaları belki daha da şaşırtıcıdır” (s. 34)

Eseri “Toplum Sözleşmesi” ile Avrupa’da birçok reforma ilham olan Rousseau, teorik olarak köleliğe karşıdır ve yerlilere yapılan baskı ve zulmün günün birinde siyah bir Spartakus yaratacağını belirtir (Akt. Gliech, 2008:7). Bu cümlelerin olumlu mu yoksa olumsuz mu söylendiği net değildir. Çünkü bir Spartaküs çıkması, sahiplerin kanının akması anlamına gelmektedir ve nitekim Haiti’de böyle olmuştur. Bu ayaklanmadan dolayı da Haiti sözcüğü korku ile birlikte anılmaya başlamıştır. Ancak diğer taraftan Rousseau, eserinde kölelik hakkında şu cümlelere yer verir: “Kölelik hakkı hükümsüzdür, çünkü kölelik hem gayrimeşrudur, hem de saçma ve manasızdır. Bu kelimeler, köleli ve hak [droit, yani hukuk] birbiriyle çelişir. Birbirini dışlar” (Akt. Buck-Morss, 2012:44). Araştırmacı Sala-Molins, bu cümlelerin hiçbir geçerliliği olmadığını, bunların öylesine söylenmiş sözler olduğunu ispatlamaya çalışır. Nitekim, Rousseau yaşadığı dönemde çıkarılan ve köleliği legal hale getiren ‘Code Noir’ yönetmeliğinden hiç bahsetmez ve hiçbir yerde bu yasaları anmaz. Ayrıca Sala-Molins, Rousseau’nun gönderme yaptığı seyahat kitaplarına dikkat çekerek, bu kitaplar içerisinde anlatılan ve Afrikalı kölelerin yaşadıklarını anlatan cümleleri görmezden geldiğini iddia eder (Akt. Buck-Morss, 2012:45).

Alman doğa bilimcisi ve kaşif Alexander von Humboldt da Haiti’ye ilgi duyan ve bizzat bölgede bulunan bir kişidir. Humboldt’un birçok eserinde bölge ile ilgili çok az bilgi yer alır. Ancak 2016 yılında bulunan günlüğü Orta Amerika ve Haiti’de yapılan zulmü ve köle ticaretinin ayrıntılarını gözler önüne serer (Bkz. Sueddeutsche Zeitung, 26 September 2016). Michael Zeuske, Humboldt’un daha önceki eserlerine bakıldığında köle ticaretiyle ilgilendiğine dair bir belge olmadığını, ancak bu günlük ile Humboldt’un konunun ne kadar farkında olduğunu gösterdiğini belirtir. Rotası üzerindeki Küba’dan başlayarak, Venezuela’ya kadar uzanan bölgede var olan köle ticaretini anlattığı günlüğü “Isle de Cube” veya “Tagebuch Havanna 1804” olarak adlandırılır. Bonpland ile yaptıkları gezilerin ilk durağı olan Cumaná’da zengin ve söz sahibi ailelerin misafiri olurlar. Kahve ve şeker kamışı plantasyonları ve ticareti hakkında da bilgi aktarılan bu günlükte, köle ticaretine değinilmektedir (Zeuske, 2019). Aniela Maria Mikolajczyk, Humboldt’un gördüklerinden çok sarsıldığını belirtirken, köleliğin dereceli olarak kaldırılmasından yana olduğunu belirtir (Mikolajczyk, 2017). 26 Eylül 2016 tarihli “Süddeutsche Zeitung”da yayınlanan günlük

üzerine bir yorumda Humboldt’un, kölelere özgürlük vermek istediğini ancak kendisinin bir devrimci olmadığı konusu dillendirilir (Süddeutsche Zeitung, 26.9.2016). Günlük, Küba’nın başkenti Havana’da yazılmasına rağmen, günlükte San Domingo ismi çok geçer. Bunun en önemli nedeni, oradaki köle ayaklanmasıdır. Köle ayaklanmasının yaratmış olduğu bir ruh hali midir bilinmez ama Humboldt, yerlilerden bahsederken “siyahların kötü niyetli” olmasından bahseder (Zeuske, 2019). Bir başka yerde ise, ayaklanmadan dolayı düşen kahve üretimindeki rakamlar aktarılır (Süddeutsche Zeitung, 26.9.2016). Humboldt, siyah insanlara hemen özgürlük verilemiyorsa ve hükümet bununla ilgilenemiyorsa, en azından onların acılarını azaltabileceğini dile getirerek, bunları görmenin bir gezgin için hiç de hoş olmadığını belirtir. Mikolajczyk, bunu Humboldt’un politik kararları etkileme niyetinde olduğu şeklinde yorumlar. Mikolajczyk, Humboldt’un empati yeteneğine de dikkat çekerek, onun siyahların damgalanmalarına veya çocukların ebeveynlerinden koparılmasının insani bir davranış olmadığını dile getirdiğini ifade eder. (Mikolajczyk, 2017).

Hegel ile Haiti ilişkisi, Humboldt’un ilişkisinden daha yoğun bir ilgidir. Özellikle Hegel’in “Efendi/Köle” kuramı, Haiti’de olup bitenlerden izler taşır ve aynı zamanda bu duruma bir yorum niteliği arz eder. Buck-Morss, Hegel’in Haiti’deki olup bitenden ve köle ticaretinden haberi olduğunu, Hegel’in de okuyucusu olduğu dönemin en önemli siyasi dergisi olarak kabul edilen “Minerva” dergisini kanıt olarak gösterir. Goethe ve Schiller’in de okuyucuları arasında bulunduğu bu dergi 1804’ten 1805 yılının sonuna kadar, Haiti’de son on yılda olup bitenler hakkında, belgeler dâhil, haber özetleri, tanık ifadeleri vs. kapsayan yüz sayfayı aşkın bir yazı dizisi yayınlamıştır (Buck-Morss, 2012:55).

Peki nasıl oluyordu da, yukarıda da değindiğimiz gibi, Avrupa’nın tanınmış Aydınlanma filozofları ve aydınları haberdar oldukları bu durum karşısında suskunluğa bürünebilmişlerdir? Özgürlük ve kölelik kavramları akan kana rağmen, nasıl olup ta kitaplarda sadece metafor olarak yer alabilmiştir? Karl Marx bile yeni ortaya çıkan proleterya sınıfının haklarını savunurken, siyah derili insanların hakları konusuna duyarsız kalabilmişlerdir? Bu soruların cevabını bulmak zor olsa da, bunun temelinde Avrupa merkeziliğinin ilkelerinden biri olan ‘ötekileştirme’ ve ‘öteki’leştirilenin önemsiz olarak konumlandırılması ve bunun sonucu olarak Avrupa dışındaki insanların dışlanmışlığı ve unutulmuşluğunun yattığı aşikârdır. Ekonomik getiri bütün bunları perdeleyebilmiştir. Buck-

Morss, durumu tamamen bir körlük ile açıklamakta ve Hegel'in durumunu geliştirdiği köle/efendi diyalektiğine rağmen şu şekilde açıklamaktadır:

“Dolayısıyla geriye yalnızca iki seçenek kalır: ya Hegel Aydınlanma Avrupası'ndaki kör özgürlük felsefecilerinin en körüydü ve burnunun dibindeki gerçekliği (gözünün önündeki kahvaltı masasında bulunan gazetede yazanları) gözardı etme konusunda Locke ile Roussau'yu fersah fersah geride bırakıyordu; ya da Hegel gerçek efendilerine karşı isyan edip başarılı olan gerçek kölelerden haberdardı ve efendi-köle diyalektiğini düşünüp tasarlayarak bu çağdaş bağlam içinde geliştirmişti” (s.62).

Buck-Morss'un iddiasının ikinci kısmı, yani Hegel'in Haiti'deki olan bitenden haberdar olması ve buradan hareketle efendi/köle diyalektiğini geliştirdiği fikri akla daha yakın görünmektedir. Kölelik kurumu her ne kadar Antik dünyada, Ortaçağ'da veya Doğu dünyasında var olan bir kurum olsa da, Hegel'in kölelik ve özgürlük kavramlarını açıklama biçimi çağdaşı sorunlara aşina olduğunu sezdirmektedir. Biraz aşağıda ele alacağımız kölenin özgürlüğünü kazanması için tanımlanan yol Hegel'in mücadeleyi veya savaşı özgürlük yolunda zorunlu bir araç olarak görmesi, onun tavrını da sembolik olarak ortaya koymaktadır.

Hegel'in efendi/köle diyalektiğine ilişkin görüşlerinden önce varlık kavramına bakmak yerinde olur. Macit Gökberk'e göre, Hegel varlığı en tümel bir kavram olarak ele alır. Varlık kavramı olarak içi boştur. Varlık kavramı felsefi olarak düşünüldüğünde her türlü özelliğini yitirmiş olur, yani bir nevi paranteze alınmış ve ona ait olmayan her şeyden arınmıştır. Bu durum bir içeriksizliği işaret eder ve yokluğa dönüşmüş olur. Ona bir özellik kazandırmak ise, kendiliğinden ortaya çıkan bir ödevdir ve böylece diyalektik yöneme ulaşılmış olur. Hegel'e göre bütün kavramlar, diyalektik bir düşünce ile mantıksal olarak birbirinden türerler (Gökberk; 1985:438). Buradan hareketle birey ve özbilinç kavramları ve keza efendi ve köle kavramları da birbirinden türeyebilen kavramlar olarak görülebilir. Ancak bütün bireyler özbilince sahip oldukları için, “Özbilinç bir başkası için kendinde ve kendi için olduğunda ve olması yoluyla kendinde ve kendi içindir; eş deyişle, ancak tanınan birşey olarak vardır” (Hegel, 1986: 124). Özbilincin önünde başka bir özbilinci bulması, onun hem kendisini başkasında bulması, hem de kendisini yitirmesi sürecini yaşatır. Bu başkasını ortadan kaldırma olarak gerçekleşmiştir. Başkasını ortadan kaldırması aynı zamanda kendisini de ortadan kaldırmak anlamına gelir. Öteki de aynı eylemi yapacağı için bu eylem iki anlamlıdır: kendisine karşı ve ötekine karşı. Bu durumda ancak birbirleri üzerinden dolayimli olarak birbirlerini tanıyarak kendilerini tanırlar. Bu özbilincin ikilenişi anlamına gelir. Bu ikileniş

eşitsizlik veya özdeşsizlik sorununu ortaya çıkarır. Birbirine karşıt olan iki kavrama dönüşüm, iki öz bilinçten birinin diğerini tanıyan ve tanınan olarak dönüşümünü ortaya çıkarır (Hegel, 1986:126). Bu öz bilinçler kendi için arı varlık olabilmeleri yolunda, hiçbir şeye bağlı olmadıklarını göstermeleri gerekir. Bunun yolu yaşama bağlı olmadığını göstermekten geçer. Bu ikili bir eylemdir: karşıdakinin eylemi veya kendi kendisinin eylemi. Karşıdakinin eylemi aynı zamanda kendisini ve karşıdakini tehlikeye atmak anlamına gelir. Böylelikle iki öz bilinç bir ölüm kalım savaşı ile kendilerini ispatlarlar ve arı öz bilinç olurlar. Hegel’e (1986) göre yaşamı tehlikeye atmak, özgürlük anlamına gelir. Ancak bu yolla kendileri için olmayı başarırlar. Yaşamını tehlikeye atmamış, bunun için savaşmamış kişi “bağımsız bir öz bilinç olarak tanınmışlığın gerçekliğine erişmiş değildir” (s. 127). Öteki kendisinden daha değerli olmadığı için ötekinin ölümünü amaçlamak zorundadır. Bu kendi-dışında olmayı ortadan kaldırmak için, yani özgür olmak için yegâne yoldur (Hegel, 1986:127-128).

Buraya kadar özetlemeye çalıştığımız birey olma, öz bilince sahip olma aşamaları bir bakıma bireylerin karşılaşmalarında, birinin diğeri üzerinde hegemonya kurması zorunluluğunu ortaya çıkardığını anlamaktayız. Öteki karşısında kendisini onun üzerinden tanımlarken, kendisinin özgürlüğünü veya üstünlüğünü tanıtlama zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısıyla, her türlü karşılaşmada karşıdakinin ötekileştirilmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak göze çarpar.

Öz bilinç aşamasından sonra gelen efendi/köle diyalektiği yukarıdaki fikirlerin ikinci aşamasıdır. Efendi kendi için var olan bir bilinçtir ve hem kendi kendinin dolaysız hem de ötekinin kendisini tanıması, kabul etmesiyle dolayimli bir bilinçtir. Bu ötekini köleleştiren sürecin bir sonucudur ve kendi kendisi için bilinç olan efendi ile ilişkisi, bir çıkar ilişkisine doğru gider:

“Efendi Köle ile bağımsız bir varlık [emeğin nesnesi olarak şey] yoluyla dolaylı olarak ilişkidedir; çünkü Köle ancak bununla köle olarak tutulmaktadır; bu onun zinciridir, kavgada ondan kurtulamamıştır, bu yüzden kendini bağımlı olarak, bağımsızlığına şeylikte iye olarak tanıtlar” (Hegel, 1986: s. 129).

Artık bir sömürüye dönüşen efendi/köle ilişkisinde Hegel, kölenin çalışarak, emek harcayarak kendisini gerçekleştirdiğini, efendiyi ise köleye bağımlı kıldığını, kölenin bir bakıma özgür olduğu sonucuna ulaşır. Ancak efendinin köleden yararlandığı gerçeği yine de değişmez (Hegel, 1986: s. 130).

Hegel'in devlet kavramı da efendi/köle diyalektiğini çağrıştırır. Devletler birbirlerinin karşısında bağımsız varlıklardır ve birbirleriyle barış durumu ancak birbirlerine olan gereklilik sürdürdükçe mevcudiyetini korur. Eğer bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa savaş kaçınılmaz bir sonuçtur. Tarih özgürlük bilincine doğru sürekli bir ilerlemeyi ifade eder. Her devletin belli bir misyonu vardır ve misyonunu tamamlayan devletler sahneden çekilirler (Gökberk, 1985: s. 442).

Hegel'in varlık kavramından, öz bilince, oradan da efendi/köle diyalektiğine uzanan yol veya devletler arası ilişkiler bize bir bakıma doğal seleksiyon, başka bir deyişle güçlünün ayakta kaldığını hatırlatan evrim teorisini çağrıştırmaktadır. Mücadele veya savaş kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkarken, köle veya efendi olmak ta zorunlu bir sonuçtur. Buck-Morss'un (2012) deyişiyle "boyun eğerek yaşamak yerine, ölümü göze aldıklarında" (s. 67) insan statüsüne erişmektedirler.

Heinrich von Kleist'in "Die Verlobung von San Domingo" Novellası

Novella, Alman edebiyatına özgü bir türdür ve 19. Yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra çok daha yaygın hale gelmiştir. Novellanın en büyük özelliği kısa hikâyeden uzun, romandan kısa olması ve duyulmamış, orijinal bir olayın anlatılmasıdır. Romantizm ve Klasizm arası yazarları arasında gösterilen Heinrich von Kleist da (1777-1811) zaman zaman bu türde eserler vermiştir. Kleist'in eserleri genellikle haksızlığa ve yabancı işgaline bir başkaldırı niteliği taşır (Lützel, 2000: 7, Grathoff; 2009: 189). Kleist'in tutumunun politik olduğunu söyleyen Frederic Beiser de, 1790'lı yıllardan itibaren Alman düşüncesinin siyasallaştığını, ancak bunun diğer Avrupa ülkeleri ile kıyasla belli ideoloji veya partilerle bütünleştikleri anlamına gelmeyeceğini belirtir (Aktaran: Kjærgård; 2018:8).

Kleist'ı konusu Haiti'de geçen bir novella yazmaya yönlendiren şey konusunda araştırmacılar görüş birliği içerisindedir: Kleist 1807 yılında Dresten'e yapmak istediği bir gezi sırasında Berlin'de Fransız askerleri tarafından casus olduğu gerekçesiyle tutuklanır ve Fransa'nın İsviçre sınırına yakın Fort Joux hapisanesine gönderilir. Bu hapisane sıradan bir hapisane değildir. Haiti'nin bağımsızlığı için savaşan Toussaint Louverture'un, Napoleon'un emriyle tutuklanıp atıldığı ve ölüme terkedildiği hapisanedir. Bu hapisanede aynı zamanda Haiti'den getirilen siyah mahkûmlar da vardır. Kleist'in bu mahkûmlardan olaylar hakkında bilgi sahibi olduğu ve bu konuya ilgi duyduğu tahmin edilmektedir (Lützel; 2000:9). Diğer

taftan Hegel gibi Kleist ta, ‘Minerva’ dergisi aracılığıyla Haiti’de olup bitenleri takip etmekteydi (Kjærgård; 2018:2)

Kleist’in ilk başta “Die Verlobung” başlığıyla “Der Freimüthige” dergisinde dizi olarak yayınlanan novellası, 1811’de “Die Verlobung von San Domingo” başlığıyla hikâyelerinin içinde yeniden yayınlanır. Çok farklı yorumlara maruz kalan novellanın konusu kısaca şu şekilde özetlenebilir: O tarihte San Domingo olarak bilinen adada kölelerin özgürlük için ayaklanmaları ve bütün beyazları öç almak için öldürdükleri bir süreçte İsviçreli Gustav von Ried, yanındakilerle birlikte Port au Prince limanına ulaşmak için yola çıkar. Ancak erzakları bitince yardım için en yakın çiftliğin kapısını çalar. Kapısını çaldığı çiftlik, beyazlardan intikam almak için en ön saflarda yer alan Hoango Congo’nun eline geçmiştir. Hoango Congo, isyancılara katılmak için çiftlikten ayrılırken, eşi melez Babekan’a ve Babekan’ın kızı Toni’ye kapıyı bir beyaz çaldığı takdirde içeri almalarını ve kendisi dönene kadar onu evde oyalamalarını ister. Toni ve Gustav arasında doğan aşk, birbirleriyle gizli bir şekilde nişanlanmaları ile sonuçlanır. Babekan’ın Gustav’ı zehirleme planlarını öğrenen Toni, bunu Gustav’a iletirken Hoango Congo eve döner. Babekan Toni’yi ihanetle suçlar. Toni ise ihanet etmediğini göstermek ve Gustav’ın da biraz daha zaman kazanacağını düşünerek onu bağlar. Bu durum karşısında Gustav, Toni’nin kendisini aldattığını düşünür ve bağlarının eve gizlice alınan yakınları tarafından çözülmesinden sonra Toni’yi vurur. Ancak gerçeği öğrendiğinde iş işten geçmiştir: silahı kendine doğrultur ve orada intihar eder.

Yukarıda söylediğimiz gibi, Kleist’in bu eseri çok farklı yorumlara maruz kalmaktadır. Eserde yer alan yerli tasvirleri eseri daha çok kolonyalist düşünceye yaklaştırırken, Avrupa’ya yönelik eleştirel cümleler, Kleist’in yansız, her iki tarafı da eleştiren, farklı bakış açıları kullanan biri olarak yorumlamaya izin vermektedir. Eserin hemen başında yer alan “St. Domingo adasının Fransız bölgesindeki Port au Prince’de, siyahların beyazları öldürdüğü zamanlarda Bay Guillaume von Villeneuve’nin çiftliğinde Congo Hoango isminde yaşlı, korkunç bir zenci yaşıyordu¹” (Kleist, 2006: 3) cümlesindeki yerli tasviri, Kleist’in eserindeki anlatıcının yerlilere yaklaşımının tipik bir örneğidir. Aslında bu yaklaşımın Kleist’in kendi düşüncesi olup olmadığı tartışılabilir. Çünkü Kleist Haiti’deki ayaklanma hakkında Fransız gazetelerinden bilgi edinmektedir. Bu gazetelerde yer alan haberlerde yerli halk tam bir cani olarak gösterilmekteydi. Bu ayaklanmanın teröristçe bir girişim olduğu bu haberlerde de yer

¹ Ele alınan eserlerden yapılan alıntılar yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

almaktadır (Loch, 2003:380, Grathof; 2000:96). Kleist'ın eserinde ayaklanmanın nedeni konusunda birkaç pasaj dışında bir açıklama bulunmaz. Ayaklanma ortasında İsviçreli Gustav von Ried'in hikayesi daha merkezi bir yer tutar. Yani bir bakıma, eserin yazılma nedeni ayaklanmanın nedeni değil, ayaklanma sırasında bir Avrupalının yaşadığı aşk hikâyesidir. Eserde çoğu yerde yerliler hakkında bir imge oluşturacak şekilde, onların kadir kıymet bilmeyen, her şeye rağmen beyazlara kötü davrandıklarını ima eden cümleler serpiştirilmiştir. Özellikle Congo Hoango üzerinden yapılan bu betimlemelerde, beyaz insanın adada ne aradığı, neden orada olduğu hiç tartışılmaz. Avrupalının yerli insanların özgürlüklerini ellerinden neden aldıkları, neden işkence yaptıkları konu dışında kalırken, efendisinin Congo Hoango'ya özgürlüğünü vermesi büyük bir lütuf olarak gösterilir. Congo Hoango, bu 'lütufa' rağmen efendisine de bir kurşun sıkmaktan sakınmamıştır (Kleist 2006:3). Haiti ayaklanması sırasında General Dessalines'in vermiş olduğu bütün beyazların öldürülmesi şeklindeki emirle işlenen cinayetlerden eserde "insancıl olmayan bir intikam" (Kleist; 2006:4) şeklinde bahsedilerek katliam hakkında bir fikir oluşturulmaktadır. Ancak bu cümlenin sonrasında yer alan, Babekan'ın gençliğinde efendisinin kendisine verdiği ceza sonucu verem olmasından ve çektiklerinden bir cümle ile bahsedilmesi Avrupalının yaptıklarına bir örnek teşkil etmektedir. Yani bir bakıma anlatımda her iki tarafa da eşit mesafede durarak gerçeklerin yansız anlatıldığı duygusu uyandırılmaktadır. Babekan'ın Gustav von Ried'in ailesinden bahsederken "beyaz köpekler" diye bahsetmesi onun nefretinin ifadesi olarak karşımıza çıkar (Kleist, 2006:32).

İsviçreli Gustav von Ried'in Babekan ile konuşmasında Ried'in melez Babekan'ın cildinin renginden dolayı güvendiğini söylemesi (Kleist, 2006:8) ve ona hikâyesini anlatması ırklara karşı bir önyargının yansıması olarak görülebilir. Aynı şekilde siyah cilt renginin adanın yerlileriyle özdeşleştirilerek, Avrupalının cilt renginin ışık ve aydınlıkla beraber anılması (Kleist, 2006:9) aynı bağlamda değerlendirilebilir. Diğer taraftan Babekan'ın Paris'te iken Bertrand isimli bir Fransız'ın tecavüzüne uğraması ve hamile kalmasından sonra, durumu Bertrand'ın inkar etmesi sonucu Babekan'ın cezaya çarptırılması da beyazlarla karşı karşıya gelen melezlere bile inanılmadığını göstermektedir. Aynı şekilde Gustav von Ried'in kapıyı açan Babekan'ın yüzüne bile bakmadan, kapıyı açan kişinin olsa olsa bir zenci olabileceği şeklindeki önyargısı (Kleist, 2006:12) ırklar arası ayrımın bir yansımasıdır. Toni'nin yerlilerin beyazlara karşı neden bu kadar öfkeli oldukları sorusuna bir Avrupalı olarak Gustav, onların

uyguladığı mezalimi gösterirken bir nevi itiraf ta etmiş olur (Kleist, 2006:14). Ancak burada kullanılan “özgürlük çılgınlığı” sözcükleri özgürlük için verilen mücadeleyi küçümser niteliktedir.

Irklar arası ayırım ve yerlilerin buna öfkeleri eserde önemli bir yer tutarken, Congo Hoango’nun eve geri gelmesiyle konu Toni’nin ihanetine ve bunun sonuçlarına döner. Eve gizlice alınan Gustav von Ried’in yakınlarının onu kurtarma çabaları ile devam eden olaylar, romantik döneme uygun, dramatik bir şekilde Gustav von Ried’in yanlış anlama sonucu Toni’yi vurması ve intihar etmesi ile biter.

Eserde genel olarak ortaya çıkan hava, özgürlük savaşından ziyade bir aşk hikâyesidir. Başka bir deyişle aşk hikâyesinin gölgesinde kalan ırklar arası hesaplaşmadır. Eserde Haiti’nin bağımsızlığı için savaşan General Dessalines’in ismi çok kez anılırken, Toussaint Louverture’nin adı hiç geçmez. Bu aslında Kleist’in aynı hapisanede kalmalarına rağmen bu özgürlük savaşçısı ile bir duygudaşlık kurmadığı yönünde bir duygu uyandırmaktadır.

Anna Seghers ve “Die Hochzeit in Haiti”

II. Dünya Savaşı sırasında anne ve babasını Hitler’in toplama kamplarında kaybeden Anna Seghers (1900-1983) sürgün yıllarını Orta Amerika’da, çoğunlukla Meksika’da geçirmiştir. Anna Seghers 1941 yılında İsveç üzerinden Amerika’ya uzanan sürgün yıllarında St. Martinik adasında da kısa bir süre kalır. Orta Amerika’da geçirdiği bu yıllarda Seghers bölgenin kültürüyle de yakından ilgilenir. Bu ilginin bir ürünü olarak, 1947 yılında döndüğü Doğu Almanya’da bir yıl sonra “Karibik Hikayeleri”ni yazar. “Die Hochzeit in Haiti” bu kitapta yer alan novellalardan biridir. Anna Seghers’i Haiti’nin bağımsızlığı üzerine yazmaya teşvik eden nedenlerden biri de yukarıda ele aldığımız Heinrich von Kleist’in “Die Verlobung in St. Domingo” başlıklı novellasıdır. Seghers’in başlığı doğrudan Kleist’in novellasını çağrıştırmaktadır ki, bu bilinçli seçilmiştir. Seghers, Kleist’in “konu hakkında bilgisi olmadığını”, “yerlilerin ayaklanması konusundan da anlamadığını” belirterek, konunun Kleist için “ekzotik ve fantastik” bir hikaye olarak görüldüğünü belirtir (Seghers, 2000:254). Seghers ayrıca sürgün yıllarında kaldığı yöre hakkında zihninde kalanlarla yetinmediğini, hatıralarında eksik olanları kitaplardan tamamladığını da belirtir. Seghers’in paralellik kurduğu diğer bir konu ise, Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin kuruluşunda yaşanan

zorluklardır. Seghers, bu zorlukları Haiti'nin kuruluşundaki zorluklarla kıyaslar (Seghers, 2000: 254).

'Die Hochzeit in Haiti' başlıklı novellanın başlığında da açıkça görüldüğü gibi, bir düğün söz konusudur. Ancak bu düğün hiçbir zaman olmaz. Kont düğün için yaşlı Yahudi Nathan'a mücevher siparişi verir. Yaşlı Nathan, Paris'te kalan oğlu Michael Nathan'a sipariş verir. Michael siparişleri tedarik ederek, gemi ile Haiti'ye döner. Michael, Paris'te olup bitenler hakkında bilgi sahibidir. Fransızcası çok iyi olan Michael, orada kaldığı sürece Fransa'da olup bitenleri de takip etmiştir ve 1789 devrimi ve sonuçları konusunda, özellikle de özgürlük, insan hakları konusunda bilgi sahibidir. Başlangıçta okuma yazması olmayan bir arabacı olan, daha sonra özgürlük hareketinin önderi olan Toussaint ile Michael'in yolları defalarca kesişir.

Haiti'de ilk ayaklanmalar melez Oge'nin başlattığı harekettir. Beyazlarla aynı hakları isteyen melezler, Haiti'de plantasyon ve köle sahibi olabilmektedirler. Bu durum melezlerle siyahlar arasında gerilimin de sebebidir. Melez Oge, özgürlüğü sadece melezler için değil, siyahlar için de istemektedir. Ancak başlattığı hareket, toplamış olduğu ordunun yok edilmesi ve kendisinin de asılmasıyla başarısızlığa uğrar. Ancak Toussaint'ın başlattığı hareket gün geçtikçe büyür. Fransız devriminden esinlenen siyahlar, aynı yöntemlerle bağımsızlıkları için savaşırlar. Michael Nathan, birkaç kez beyazlara mektup yazması için Toussaint'ın ormandaki kampına götürülür. Fransa'da kölelere özgürlük konuşulurken, Haiti'de başlayan ayaklanma, Haiti'de yaşayan toprak sahibi Fransızlar tarafından engellenmeye çalışılsa da hareket büyür ve şehirler, plantasyonlar yağmalanır ve yakılır. Birçok beyaz ve melez adanın İngiliz yönetimindeki kısmına geçerler veya Avrupa'ya kaçarlar. Michael Nathan tanıştığı siyah kız Margot ile evlenir ve adada kalır. Bu arada Toussaint başarıya ulaşır ve kontrolü ele geçirir. Bu sırada Michael Nathan harekette yine çevirmen ve sekreterlik görevlerini yürütmektedir. Ancak Fransa'da durumlar değişir ve Napolyon idareyi ele alır. Haiti'yi kaybetmek istemeyen Napolyon, tekrar köle sistemini kurmak için yeni birlikler gönderir. Toussaint'ı hile ile yakalarlar ve Fransa'ya götürülerek bir hapisanede ölüme terkederler. Michael ise karısı Margot ve kızını sarılıktan kaybeder. Hayal kırıklığı içinde Londra'ya babasının yanına gider. Orada babasının isteği üzerinde evlenir ve iki çocuğu olur. Toussaint'ın akıbetinden bihaber olan Michael, onun öldüğü sıralarda kendisi de ölür.

Kleist'in eserinin tam tersine Seghers konuyu Haiti ayaklanmasını novellanın merkezine almış ve verilen mücadeleyi ön plana çıkarmıştır. Kleist gibi ırklar arasındaki çekişmelere de

yer veren Seghers, melezler ile siyahlar arasındaki gerilime de dikkat çekmiştir. Melezlerin mülk ve köle sahibi olabilmeleri, siyahlara karşı mesafeli olmaları ve hatta Paris’de kurulan “Siyahların dostları” cemiyetinden uzak durmaları eserde zikredilir: “Onlardan [melezlerden] bazıları tüccar çevrelerinde kulağa hoş gelen isimler kullanıyorlardı. Beyazlar gibi kahve ve şeker üretiyorlardı. Köleleri vardı. ‘Siyahların dostu’ cemiyetinden de uzak duruyorlardı” (Seghers, 2000: 27). Siyahlar da melezlerin bu tavırlarına karşı tepki geliştirirler: melezlerin işinde çalışmaktansa beyazların işinde çalışmayı tercih ederler (Seghers, 2000:28). Bu ifadeler aynı zamanda deri rengine dayalı sınıf sistemini de ve çelişkiyi de gözler önüne sermektedir. Seghers melezlerin doğuşu konusuna değinirken, Haiti’nin bir diğer gerçeğini de okuyucuya aktarır: Haiti’nin yerli halkı zulüm, işkence, hastalık yüzünden telef olmuşken, işgücü ihtiyacının Afrika’dan getirilen siyah köleler tarafından karşılandığını ifade eder. Getirilen kölelerin cinsel açıdan da sömürüldüğü, durumu içselleştiren ve o anki hallerinden memnun olan Michael’in ablası Mali’nin ağzından anlatılır:

“İkiyüz-üçyüz yıl önce, yerliler bu işlere artık güçleri yetmeyince, İspanyol göçmenler Afrika’dan zenciler getirmeye başladılar. Bazı zenci kadınlar beyaz erkeklerle de yattılar. Efendiler, bunlardan olan çocuklara, köle anne babadan doğan ve kendisi de sonra köle olan çocuklardan daha iyi davranıyorlardı. Bu yarı beyaz çocuklar bazen siyah bazen beyaz görünürlerdi. Tanrı nasıl isterse. Efendi bazen onlara yarı beyaz kadın da verirdi” (Seghers, 2000: 23).

Durumdan memnun olma köleliği içselleştirmiş siyahlarda veya durumlarından memnun olan melezlerde görülen bir durumdur ve hayatın böyle sürmesini isterler. Evremont’ların hizmetçisi, gençliğinde yaptığı bir hata yüzünden nasıl kırbaçlandığını ve kazığa bağlanarak yakan güneşin altında terkedildiğini anlatırken, zamanla işi öğrendiğini ve artık kendisinin uygun bir hizmetçi olduğunu anlatır. Onun bu süreçteki yardımcısının kendisine öğretilen İsa olduğunu da belirtirken, kölelerin nasıl Hristiyan yapıldıkları da sezdirilmiş olur (Seghers, 2000: 12).

Seghers’in işlediği bir başka paralel konu, Fransa’daki durumdur. Seghers, özellikle Haiti’deki hareketin düşünsel temelini Fransa’da yaşayan siyahların oluşturduğunu ve Fransa’daki gelişmelerden ilham aldıklarını belirtir. Orada tartışılan konular ve elde edilen özgürlüklerin yankısı Haiti’ye kadar yankılanmaktadır: “Gazeteler ve denizciler Paris’de kralın hapse atıldığını ve kellesinin artık güvende olmadığını yazıyorlardı” (Seghers, 2000: 31). Paris’teki bu durumun Haiti’deki yansıması da aynı şekilde olmuştur ve alışılan köle düzeni sallanmakta, ancak Haiti’deki beyazlar kanun koyarak durumu yine eskisi gibi

sürdürebileceklerini sanmaktadırlar. Yukarıda bahsettiğimiz, uyum sağlamış ve artık durumlarını içselleştirmiş köleler bu haberler karşısında tepkisiz ve duyarsız kalırlarken, Michael gibi Paris'ten gelen siyahlar özgürlük yanlısı olarak ortaya çıkarlar. Anne babalarının buna tepkileri, çocuklarının bu tür işlere kalkışmaması yönündedir. Öyle ki, Michael'in babası, düşünmenin bile bir zenci için uygun olmadığını şöyle anlatırken, yine Paris'te olan bitenlerin Haiti'ye olan yansıması da verilmiş olur:

“Paris'te bizim başımıza gelenleri masalarda yüksek sesle anlatıyorlardı' dedi Michael. 'Misafirler de senin gibi aynı gemi ile geldiler ya' dedi yaşlı Nathan. – 'Hemen enselerinde siyahlarla' diye devam etti oğlu, orası hakkında anlatılan her şeyi duydular, köylülerin ayaklanmasını, insanların meydanlara toplanmalarını, vergi tartışmalarını, Sarayın acziyetini, halkın öfkesini, hepsini duydular. Sonra bu köleler bu konu hakkında düşünmeye ve barakalarında daha sonra bu konu hakkında konuşmaya başladılar.' – 'Hayal görüyorsun' dedi babası, 'bir konu hakkında düşünmek beyazların işidir. Siyahlar sandalyelerin arkasında dururlar. Sandalye arkalıkları yuvarlak masa konuları hakkında fikir üretmezler.' Yaşlı Mendez torununa gülümseyerek baktı ve kendi kendine 'aha, rüzgar anlaşılan oradan esiyor. Torun soğuk Paris'te gereksiz düşüncelere kapılmayı öğrendi ve herkesin de böyle gereksiz düşünceler ürettiğini sanıyor' diye düşündü” (Seghers, 2000:19).

Anna Seghers'in novellasında ağırlıklı yer verdiği konulardan biri de ayaklanmanın yaratmış olduğu karmaşadır. Siyahların bütün şehirleri nasıl yakıp yıktıkları anlatılırken, beyazların ve melezlerin ya adanın İngiliz yönetimi altındaki bölümüne ya da İngiltere'ye gittikleri bu satırlarda aktarılır. Toussaint Louverture'ün başarıya ulaşması, adayı hâkimiyetine alması Fransa'da yeni iktidara gelmiş olan Napolyon'un hoşuna gitmediği de işlenen konulardandır. Toussaint Louverture'ün ırklar arasındaki farkı yok etmesi şu cümlelerle verilir:

“ Toussaint hakkında hazırladığı raporda 'ırklar onun elinde mum gibi eriyor' diye rapor etmişti Paris'teki komiser. O sıralarda Bonaparte konsül olmuştu. Toussaint kendi anayasasını ilan etti. Adet yerini bulsun diye de sonradan onaylatmak için konsüle göndermişti” (Seghers, 2000:53).

Novella, adanın yeniden Fransa'nın kontrolüne geçmesi ve köleliğin yeniden devreye girmesi için Fransa'nın asker göndermesi ve Toussaint'i tuzağa düşürerek tutuklanması ile devam eder. Toussaint'in tuzağa düşürülmesinde siyahlar Michael'i suçlarlar. Eserin sonunda

Toussaint’ın Paris’te hapisanede, Michael Nathan’ın Londra’da ölümleri rapor edici tarzda verilir ve eser son bulur.

Tartışma ve Sonuç:

18. Yüzyılın en zengin sömürgesi olan Haiti, stratejik konumu nedeniyle uzun süre Avrupa ülkelerinin hedefinde yer almış ve bunun sonucunda tarihi kanla çizilmiş bir ülke olmuştur. Haiti’de yaşananların aklı dünyanın merkezi yapan Aydınlanma döneminin en etkin olduğu yıllarda yaşanması, bir bakıma Aydınlanma döneminin kendi yapısökümü olarak anlamaya veya Aydınlanma fikirlerini teorik bir bilgi yığını olarak yorumlamaya olanak tanır. Her iki adlandırmadan da kaçınmak ise, Aydınlanma döneminin farklı bir yüzünü göstererek, Avrupa merkezci düşüncelere göz yuman bir düşünce sistemi olarak anlamayı gerektirir. Bunu, ortaya atılan tüm hümanist değerlerin sadece Avrupalılar için geçerli olabileceği şeklinde yorumlamak ta mümkündür. Bunun nedeni olarak, yukarıda ele aldığımız Rousseau, Humboldt ve Hegel gibi düşünürlerin Haiti konusunda suskun kalmalarını gösterebiliriz. Hegel’in efendi/köle diyalektiği veya devlet konusundaki fikirleri, bireysel düzlemde veya devlet düzleminde mücadeleyi, savaşı kaçınılmaz bir şey olarak tanımlaması evrim kurallarını hatırlatır.

Klasik ve Romantik dönemler arası bir yazar olarak anılan Heinrich von Kleist, genelde tarihsel konu ve döneminin sorunlarını konu edinmiştir. Daha çok ezilenden yana bir tavır alarak haksızlıklara karşı çıkan Kleist, eseri ‘Die Verlobung in St. Domingo’da dünyada başarılı olmuş tek köle ayaklanması olan Haiti ayaklanmasını bir aşk hikâyesi ile birleştirerek, ayaklanmayı tarihsel arka plan olarak kullanır. Eserde siyahların ayaklanması bazı pasajlarda insanlık dışı bir katliam olarak anılırken, beyazların kölelere uyguladığı baskı ve zalimce davranışlar da dile getirilir. Politik yönü ağır basan bir yazar olan Kleist’in nesnel olarak yaklaşım çabalarının temelinde aslında yeni tanıştığı Kant felsefesinden kaynaklanmaktadır. Kleist, Kant felsefesi ile karşılaşmasını şu şekilde anlatır:

“Çok kısa bir süre önce seni benden daha çok sarsacak yeni Kant felsefesi denilen şeyle tanıştım. ... Eğer insanlar göz yerine yeşil camlara sahip olsalardı, bununla gördükleri her şeyi yeşil olarak yorumlamak zorunda kalacaklardı – ve hiçbir zaman, gözlerinin nesnelere olduğu gibi mi gösterip göstermediği konusunda karar veremeyeceklerdi. Zihin için de aynı şey geçerli. Biz de bizim gerçek olarak adlandırdığımız şeyin, gerçekten gerçek

mi yoksa sadece bize mi öyle görüldüğü konusunda karar veremeyiz.” (Akt. Nicolai, 1976: 22).

Bu yaklaşım aynı zamanda Kleist’in eserinin farklı yorumları için de bir açıklama olabilir. Kleist’in eserini kültürler arası bir karşılaşma olarak anlamak isteyen Uerlings, Dilthey’in hermeneutiğini çağrıştıracak bir şekilde kendini bir başkasında bulma olarak yorumlar (Uerlings, 1991:344). Bu belki Avrupa kültürünün yapısökümü bağlamında kabul edilebilecek bir iddiadır. Kleist’in Prusya’nın işgalinden dolayı Napolyon’a duyduğu kin bilinmektedir. Kleist, bu yeni gücü vizyonsuz ve özgürlük bakımından yenilikler vadetmeyen ve barıştan uzak biri olarak yorumlar. Prusya’nın işgali Napolyon’a karşı duyduğu nefreti artırır ve “dünyanın bu kötü ruhunun kafasına bir kurşun sıkacak biri neden çıkmıyor” diye kendi kendine sorar (Aktaran: Lützeler; 2000: 9). Bütün bu kine ve Haiti bağımsızlık savaşı önderi Toussaint’in ölüme terkedildiği hapisanede yatmasına rağmen, eserde Toussaint’in adı geçmez. Bu da tam bir duygudaşlığın olmadığı sonucuna götürür bizi. Diğer taraftan eserde bağımsızlık mücadelesinin, bir aşk hikâyesinde fon gibi kullanılmış olması, bağımsızlık savaşının ikinci planda kalması bu yargıları kuvvetlendirmektedir. Kleist’in Haiti’nin bağımsızlık mücadelesinden hareketle söylediği şu sözler muhakkak suretle anılmalıdır: “Eğer bir kişi uzun bir süre belli güçlerini kullanmaktan alıkonulduysa ve bu güçlere tekrar kavuşursa, öncelikle bu özgürlüğü nasıl kullanacağını öğrenmek zorundadır” (Aktaran: Uerlings, 1991:343). Uerlings, bu sözlerin Kleist’in arkadaşı Zschokke’nin “köleliğin aşama aşama kaldırılması gerektiğini, aksi takdirde anavatana zararı olacağı” iddiası ile birleştirerek, Haiti ayaklanması konusunda, Kleist’in nesnel anlatımına bir açıklama getirir (Uerlings, 1991:348). Bütün bunların ışığında Kleist’in eserinde ortaya çıkan yaklaşımın Romantik dönemin felsefesine uygun bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Haiti bir koloniden ziyade, uzak diyarlar olarak ve özgürlük için ayaklanma da bir aşka arka plan olarak işlev görmüştür.

Kleist’tan yaklaşık 140 yıl sonra aynı konuyu ele alan Anna Seghers, Haiti’nin Kleist’in ilgisini sadece egzotik bir ülke olarak çektiğini belirtir ve özgürlük için savaşın önemsizleştirildiği fikrini taşır. Seghers, sosyalist dünya görüşüne uygun olarak, ayaklanmayı kapitalizme karşı bir ayaklanma olarak kabul eder ve eserinde ayaklanmayı başka bir yan olayla değil, doğrudan bağımsızlık hareketi olarak ele alır. Seghers, ayaklanma içerisinde yer alan sınıf mücadelesini de öne çıkararak, ayaklanmanın taraflarını da ayrıştırır. Uyum sağlayan yaşlılar ile Paris’te olup bitenlerden haberdar olan ve özgürlük isteyen genç kesim

arasında bir gerilim yaşanmaz ama yaşlılar adayı ilk terk edenler arasında yer alırlar. Seghers’in eserinde, ayaklanmanın etkileri normal bir havada verilirken, ayaklananlar için Kleist’ta olduğu gibi olumsuz sıfatlara yer verilmez. Seghers’in sürgün hayatında tanıyıp kültürüne aşına olduğu ülkeye ve hareketini anlatırken Kleist’ın kullandığı kelimelerden uzak durması onun bu ülkelere olan sempatisini göstermekte ve dünya görüşüyle paralellik göstermektedir. Her iki eser arasındaki temel farklılık ideolojik düzlemde ve çağına uygunluktan kaynaklanmaktadır diyebiliriz.

Kaynakça

1. Birincil Kaynaklar:

Von Kleist, Heinrich (2002); Die Verlobung in St. Domingo, Das Bettelweib von Locarno, Der Findling. Reclam Universal Bibliothek Nr. 8003. Stuttgart
Seghers, Anna (2000); Karibische Geschichten. Aufbau Taschenbuch Verlag. Berlin.

2. İkincil Kaynaklar:

- Buck-Morss, Susan (2012); Hegel, Haiti ve Evrensel Tarih. Çev.: Erkal Ünal. Metis Yayınları. İstanbul.
- Fieldhouse, David K. (1965); Die Kolonialreiche seit dem 18. Jahrhundert. Fischer Weltgeschichte Band 29. Herausgegeben und verfaßt von David K. Fieldhouse. Fischer Verlag.
- Gliech, Oliver (2010); Die „erste schwarze Republik“ und ihr koloniales Erbe. APuZ, Aus Politik und Zeitgeschichte, 28-29, 2010. 12. Juli 2010. S. 17-22.
- Gliech, Oliver (2008); Die politischen Systeme Haitis (1804-2000). In: Die politischen Systeme in Nord- und Lateinamerika. Editörler: Stüwve, Klaus&Rinke, Stefan. VS Verlag für Sozialwissenschaften. GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden
- Gökberk, Macit (1985); Felsefe Tarihi. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Grathof, Dirk (2009); Kleist: Geschichte, Politik, Sprache. Aufsätze zu Leben und Werk Heinrich von Kleists. Westdeutscher Verlag. Wiesbaden.
- Hegel, G.W.F. (1986); Tinin Görüngübilimi. Çev.: Aziz Çalışlar. İdea Yayınları. İstanbul.
- Kjærgård, J.R., 2018. Kleist and Haiti: The Haitian Revolution in Heinrich Von Kleist's Die Verlobung in St. Domingo. Karib – Nordic Journal for Caribbean Studies, 4(1), p.10. DOI: <http://doi.org/10.16993/karib.53>
- Lammel, Isabell (2015). *Die Transformation des Toussaint Louverture-Mythos in der französischen Literatur* (1-1). Frontmatter. In: Isabell Lammel (Eds.), Bielefeld: transcript Verlag.
- Loch, Rudolf (2003); Kleist. Eine Biographie. Wallstein Verlag. Göttingen.
- Lützel, Paul Michael (2000); Napoleons Kolonialtraum und Kleists "Die Verlobung in St. Domingo" 430. Sitzung am 19. Juli 2000 in Düsseldorf Westdeutscher Verlag. Wiesbaden.
- Uerlings, Herbert (1991); Die Haitianische Revolution in der deutschen Literatur: H. v. Kleist - A. G. F. Rebmann - A. Seghers - H. Müller. Jahrbuch für Geschichte Lateinamerikas, Volume 28, Issue 1, Pages 343–390, ISSN (Online) 2194-3680, ISSN (Print) 1438-4752, DOI: <https://doi.org/10.7767/jbla.1991.28.1.343>
- Zeuske, Michael (1991); Die vergessene Revolution: Deutschland und Haiti in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Aspekte deutscher Politik und Ökonomie in Westindien. Jahrbuch für Geschichte Lateinamerikas (JbLA) 28 (1991), pp. 285-326.,

3. İnternet Kaynakları:

Aniela Maria Mikolajczyk (2017); Alexander von Humboldts Manuskript Isle de Cube. Antilles en général in der Biblioteka Jagiellońska als Vorstufe des Essai politique sur l'île de Cuba <http://www.hin-online.de/index.php/hin/article/view/248/467>

- Gliech, Oliver (2008): Die Sklavenrevolution von Saint-Domingue/ Haiti und ihre internationalen Auswirkungen (1789/91 – 1804/25). Avinus Magazin. Europäisches Online-Magazin für Medien, Kultur und Politik. ISSN: 1866-5985. <http://www.avinus-magazin.eu/2008/05/28/gliech-oliver-die-sklavenrevolution-von-saint-dominguehaiti-und-ihre-internationalen-auswirkungen-178991-180425-280508/>
- www.jstor.org/stable/3198796 Nicolai, R.R.; (1976) Zum Situationsumschwung in Kleists Briefen und der “Verlobung in St. Domingo”. South Atlantic Bulletin. Vol. 41 No: 2.
- Zeuske, M. (2019); Alexander von Humboldt, die Sklavereien in den Americas und das „Tagebuch Havanna 1804. Zur Edition von „Isle de Cube“ <https://edition-humboldt.de/reisetagebuecher/text.xql?id=H0012105&l=de>
- <https://www.liportal.de/haiti/geschichte-staat/>
- <https://www.sueddeutsche.de/wissen/kuba-unbekanntes-tagebuch-humboldts-schildert-graueul-der-sklaverei-1.3175136>

